

Jelínek, Milan

Složená verbální substantiva s dějovým významem

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1962, vol. 11, iss. A10, pp. [67]-72

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100197>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MILAN JELÍNEK

SLOŽENÁ VERBÁLNÍ SUBSTANTIVA S DĚJOVÝM VÝZNAMEM

1. Podobně jako jiná substantiva tvoří verbální substantiva složeniny s jinými slovy (jejich kmeny) nebo s prefixy specificky substantivními. Naproti tomu slovesa se skládají běžně jen se slovesnými předponami *do-*, *na-*, *nad-*, *o-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pod-*, *pro-*, *pře-*, *před-*, *při-*, *roz-*, *s-*, *u-*, *v-*, *vy-*, *vz-*, *z-* a *za-*.¹ V nové době pak nabývají povahy slovesných předpon ještě původní příslovce *spolu-* a *znovu-*, např. *spolubojovat*, *spolubudovat*, *spolubydlet* || *-it*, *spoluhrát*, *spolupracovat*, *spolupůsobit*, *spoluvěřit*, *spolužít*, *spoluobjevovat*, *spolupodepsat*, *spolupomáhat*, *spoluprožívat*, *spolurozhodovat*, *spoluurčovat*, *spoluvářet*, *spoluvyžít*, *spoluvytvářet*, *spoluzakládat*, *spoluzavinit* aj.; *znoubudovat*, *znourodit se*, *znouvěřit*, *znouvískat*, *znouvosadit*, *znouvosídlit*, *znouvožit*, *znouvybudovat*, *znouvyzbrojit*, *znouvyzkřísit*, *znouvozrodit*, *znouvozřít* apod. Tyto nové slovesné složeniny však vznikly vlivem substantivních složenin typu *spolubytí* a *znouvdobytí*. Odpor jazykové teorie proti nim nedovedl zabránit jejich dalšímu šíření, protože jazyk vytvořením tohoto nového slovo tvorného typu výhověl vyjadřovací potřebě a obohatil tak své výrazové možnosti.² Celkem ojediněle se sloveso skládá s předponou *mimo-*: *mimojít* (Neruda, Holeček).

S plnovýznamovými slovy kromě *spolu-* a *znovu-* skládají se slovesa jen zcela výjimečně. Kalkem z řečtiny, popř. z latiny je starobylé sloveso *blahoslaviti*, latinské vzory jsou napodobeny v slovesech *blahořečit*, *chvalořečit*, *svatořečit*, *zlořečit*, *krasorečnit*, kniž. *dost(i)učiníti* (*dostičíniti*), *zadost(i)učiníti* (*zadostičíniti*), patrně pod německým vlivem vznikla slovesa *blahopřát*, *předsevzít si*, říd. *předsejítí* „dít se, konati se“ a domácím vývojem se vytvořilo nářeční sloveso *vrdlouhat* (= v hrdlo lhát).

2. Za přímé složeniny předponové nemůžeme považovat ta substantiva verbální, která jsou odvozena z předponových sloves, např. *dobíhání*, *nabádání*, *nadejítí*, *očistění*, *obehnání*, *odbírání*, *poblouzení*, *poddávání*, *proběhání*, *přecezení*, *předčítání*, *přiblížení*, *rozbrázdění*, *sbroušení*, *ucpání*, *vrášení*, *vybavení*, *vzdělávání*, *zbarvení*, *začítí*. Substantivum verbální se totiž v těchto nesčetných případech odvozuje od hotového slovesa, vzniklého složením s předponou, takže slovesná předponová složenina je jako celek základem dalšího odvozování.

K složeninám přímým je však třeba počítat ta substantiva verbální, k nimž se dodává předpona až po jejich vzniku.³ Tak např. k hotovému substantivu *poznání*, odvozenému od slovesa *poznat*, přidává se předpona *nad-*. Vzniká tím příležitostná složenina *nadpoznání*, doložená např. u filosofického esejisty L. Klímy. Příležitostně by tak bylo možno tvořit další slova. Podobně je tomu s předponou *před-*, např. u A. Pražáka je dosvědčeno subst. *předobrození*. Příležitostně mohou vznikat substantiva jako *předshromáždění*, *předřešení*, *předvzdělání* apod., ale ta se cítí jako neobvyklá proti běžným dvojslovným spojení *předběžné shromáždění*, *předběžné řešení*, *předběžné vzdělání*. Zdá se, že i silně knižní substantivum *předušení*,

doložené např. u Erbena a Pflęgra Moravského, povstalo složením substantiva *tušení* s předponou *před-*. Je tu ovšem možno předpokládat i odvození od slovesa *předtušiti*, které se řídce vyskytuje v umělecké literatuře, např. u Klicpery. A konečně vznikly patrně složením s předponou *před-* některé odborné termíny, jako *před-filtrování*, *předpřádání* aj., znamenající předběžnou činnost před činností hlavní, přičemž obě činnosti jsou zhruba stejného druhu. Ale ani tu nemůžeme vyloučit primární existenci sloves *předfiltrovat*, *předpřádat* apod. Patří sem i termíny *před-světlení* „osvětlení fotografické desky zvyšující citlivost, avšak nepůsobící ještě závojování“ a *předpalování*, jenže k nim neexistují verbální substantiva nesložená. Obě slova vznikla dekompozicí běžných složenin se slovesnou předponou (*za-palování*, *o-světlení*) a rekompozicí s předponou *před-*. U všech těchto složenin s obvyklými slovesnými prefixy lze těžko rozhodnout, zdali vznikly složením substantiva verbálního s předponou či odvozením od předponového slovesa. K prvnímu pojetí se přikláníme proto, že v našem jazykovém povědomí je substantivum verbální uloženo jako běžnější vedle méně běžného nebo zcela neobvyklého slovesa. V tom vidíme svědectví, že sloveso bylo pravděpodobně dodatečně přitvořeno k složenému substantivu verbálnímu.

3. Proti těmto nezřetelným složeninám jsou složeniny se substantivními předponami *mezi-*, *mimo-*, *proti-* zcela zřetelné, neboť k nim neexistují příslušná složená slovesa. Jen řídce jsou tyto výslovně substantivní složeniny zastoupeny slovy ustálenými, většinou mají povahu slov tvořených příležitostně. Ze složenin s předponou *mezi-* připomeneme odborné termíny *mezipřistání* „přistání letadla za letu k nějakému cíli“, *mezišlechtění* nebo *mezištěpování*, obojí s významem „štěpování s mezikmenem“. Složeniny s *mimo-* pak mají povahu slov tvořených veskrze je příležitostně, ani jedna z nich se neuchytila ve spisovné slovní zásobě natrvalo. Tak je tomu např. u příležitostného substantiva *mimojití*. Ze substantiv s předponou *proti-* je běžnější jen subst. *protiopatření*, tvořené patrně pod vlivem německým. Jiná, jako *protipostavení*, *protipovstání*, *protirozhodnutí* apod., mají povahu slov okazionálních. V běžné slovní zásobě nezakotvilo ani poetické slovo *bezžití*, jediný doklad na složení substantiva verbálního s předponou *bez-*.

4. Pokud jde o složeniny s předponou *pa-*, některé chápeme jako přímé odvozeniny ze sloves s touto předponou (např. *padělání* k *padělat*, *patvoření* k *patvořit*), jiné jako přímé složeniny substantiva verbálního s předponou *pa-* (např. *pafilosofování*, *paumění*, *pavzdělání*, ojed. *pamlání*, *pamyšlení* aj.). Závísí to na okolnosti, zdali k substantivu verbálnímu existuje běžně užívané sloveso či nikoli.

Stejně je tomu u substantiv verbálních s předponou *sou-*. Tam, kde se běžně užívá slovesa s touto předponou, chápe se substantivum verbální jako jeho odvozenina, např. *souřazení* || *souřadení* k *souřadit*, *soustředění* k *soustředit*, *souznění* k *souznít*, říd. *souzvučení* k *souzvučet*, ojed. *souvisení* k *souviset*. U některých substantiv verbálních se však souvislost se slovesem uvolňuje, protože se slovesa užívá mnohem řidčeji než substantiva. Taková podstatná jména se pak pokládají spíše za složeniny s předponou *sou-* než za odvozeniny od sloves složených s touto předponou. Např. proti *soucítění* se základové sloveso *soucítit* uplatňuje jen velmi řídce, a proto považujeme toto substantivum spíše za složeninu s předponou *sou-* než za odvozeninu od slovesa. Podobně je tomu se substantivy *součinění*, *souměření*, *soubýdlení*, *soustolování*. Jazykové povědomí však neposkytuje vyhraněný názor na odvozenost nebo složenost těchto slov, protože tu přece jen existují základová slovesa, i když se uplatňují řidčeji než příslušná substantiva verbální. Za zřetelné složeniny s předponou *sou-* se však chápou ta substantiva, vedle nichž dnes nemáme vůbec žádná slovesa. Jde o celkem běžné substantivum *soužití*, o kniž. *soubýti* a o říd. *soutrpení*.

Jen zcela příležitostně se tvoří složeniny substantiv verbálních se jmennou předponou *pra-*. Jako příklady lze uvést např. subst. *prabytí, prasídlení, pravofení, prazjevení, prazničení* aj. Slovesa s touto předponou doložena nejsou.

5. Ve funkci prefixu souznačného s prefixem *sou-* zobecnělo v dnešní češtině příslovce *spolu-*.⁴ Od jmenných složenin se rozšířilo i k slovesům. Ve všech případech, kdy k substantivu verbálnímu složenému s touto předponou vzniklo předponové sloveso, přestává se podstatné jméno slovesné pocítovat za složené a začíná se chápat jako přímá odvozenina od příslušného složeného slovesa. Tak je tomu např. v dvojicích *spolupodepsat — spolupodepsání, spolupůsobit — spolupůsobení, spolurozhodovat — spolurozhodování, spoluznit — spoluznění* atd. Proces přehodnocování původních substantivních složenin v přímé odvozeniny od složených sloves není však ještě ukončen, jak o tom svědčí skutečnost, že se složená substantiva verbální tohoto typu pocítují obyčejně proti příslušným slovesům jako o běžnější (srov. např. *spolužití a spolužití*). K mnoha složeninám substantiva verbálního s předponou *spolu-* se slovesa složená s touto předponou buď dosud nevytvořila, nebo se jich užívá jen ojediněle. Tak např. nejsou obvyklá slovesa k substantivům *spoludržení, spoluhodování, spoluhospodaření, spoluchtění, spolupojištění* apod. Neexistuje příslušné sloveso k *spolubytí*. V těchto případech se ovšem povědomí o přímém složení substantiva verbálního s prefixem *spolu-* zachovává.

To, co bylo řečeno o verbálních substantivech složených s prefixem *spolu-*, platí přibližně i o složeninách s prefixem *znovu-*. Také toto příslovce nabývá funkce prefixu a od složených substantiv dějových proniká k slovesům. Proces vytváření nové slovesné předpony *znovu-* nepokročil však tak daleko jako u přepony *spolu-*, jak o tom svědčí mnohem menší frekvence sloves typu *znovubudovat*. Proto se také složeniny substantiva verbálního s prefixem *znovu-* pocítují spíše za složeniny přímé než za odvozeniny příslušných složených sloves. Skládání substantiv verbálních s prefixem *znovu-* je proces stále živý, takže počet těchto složenin zaujímajících trvalé místo v slovní zásobě neustále vzrůstá. V *Příručním slovníku jazyka českého* jsou doložena tato substantiva:

znovubudování, znovukřtění, znovuvtoření, znovuzlškání, znovužití; znovudobyť / znovudobývání, znovudosažení, znovunabíjení, znovunabytí, znovunalezení, znovunarození, znovunastolení, znovunastouzení, znovunavázání, znovuočkávání, znovuosazení, znovuosídlení / znovuosídlování, znovuosvobození, znovuo vládnutí, znovuožití, znovuoživení / znovuožívání, znovuoobjevení, znovuoobrození, znovuoobsazení, znovuoodevzdání, znovuo odhalení, znovuo odkrývání, znovuo odzbrojení, znovuootevření, znovuo počátek, znovuo postavení, znovuo použití / znovuo používání, znovuo probuzení, znovuo provádání, znovuo prožítí / znovuo prožívání, znovuo převzetí, znovuo přijetí, znovuo připojení, znovuo připuštění / znovuo připouštění, znovuo přiznání, znovuo rozdělení, znovuo rozhození, znovuo sblížení, znovuo sestavení, znovuo sjednocení, znovuo spuštění, znovuo stvoření, znovuo stržení, znovuo uchopení, znovuo ustavení, znovuo uvedení, znovuo vtělení / znovuo vtělování, znovuo vybudování, znovuo vydobyť, znovuo výsázení / znovuo vysazování, znovuo vysušení / znovuo vysoušení, znovuo vysvěcení, znovuo vytvoření, znovuo vyzborení / znovuo zbrojování, znovuo zkrácení, znovuo zalesnění / znovuo zalesňování, znovuo zalučnění, znovuo zapojení, znovuo zavržení, znovuo zavedení / znovuo zavádění, znovuo zavlažení, znovuo zbudování, znovuo zesílení, znovuo zpracování, znovuo zrození, znovuo zřízení, znovuo zvolení.

Všechny tyto složeniny uvádí *PS* bez omezovací poznámky, tj. považuje je za prostředky běžné. Kromě nich jsou doložena další substantiva, která *PS* označuje jako řídká. Ovšem hranice mezi složeninami běžnými a řídké užívanými je dosti pohyblivá, protože si sdělná potřeba vynucuje stále hojnější uplatňování těchto substantiv. Tak např. mezi řídké užívanými substantivy je uvedeno *znovuzahájení*, ale dnes má toto slovo větší frekvenci než mnohá slova citovaná bez omezovací poznámky.

Vedle podoby *znovu-* se objevuje podoba *znova-*, ale zůstala omezena na ojedinělá

slova, která se nestala trvalou součástí slovní zásoby, např. *znovanarození*, *znova-
oživení*, *znovaprožití*, *znovanutvoření*, *znovazačínání*, *znovazrození*.

6. Velmi produktivní je skládání substantiv verbálních, která jsou odvozena od předmětových sloves, s komponentem *sebe-*, označujícím zvrtné zaměření slovesného děje na jeho původce. Základové sloveso, od něhož je utvořeno substantivum verbální tvořící součást těchto složenin, má obvykle rekei akuzativní, zřídka jinou. Tak je tomu např. u celkem běžně užívaných substantiv:

sebebičování, *sebedrásání*, *sebeklamání*, *sebemilování*, *sebemrzačení*, *sebemučení*, *sebeničení*, *sebe-
obětování*, *sebeprznění*, *sebetrýznění*, *sebeopanování*, *sebeovládání* / -ovládání, *sebeobvinění* / -obviňo-
ňování, *sebeodezdání* / -odezdávání, *sebeponižení* / -ponižování, *sebepoškození* / -poškozování, *sebe-
poznání* / -poznávání, *sebezporozování*, *sebepodcenění* / -podceňování, *sebepřecenění* / -přeceňování, *sebe-
překonání* / -překonávání, *sebeuctívání*, *sebeujistění* / -ujistování, *sebeukojení* / -ukájení, *sebe-
uplatnění* / -uplatňování, *sebeurčení* / -určování, *sebeuspokojení*, *sebevychování* / -vychovávání, *sebezdě-
lání* / -vzdělávání, *sebezmrzačení*, *sebezničení*, *sebezpytování*, *sebezachování*, *sebezapření* /
/ -zapírání aj.

Tuto řadu by bylo možno podstatně rozhojnit o složeniny řídce užívané nebo tvořené jen příležitostně. Poměrně řídce se v reflexivním komponentu *sebe-* ukrývá předmět v jiném pádě než v akuzativu. Tak např. dějové substantivum v složenině *sebezdáání* je odvozeno ze slovesa *vzdát se*, které se pojí s genitivem. V složeninách *sebeopohrdání* a *sebeopovržení* zastupuje komponent *sebe-* předmět v instrumentále. A konečně složeniny *sebezapomnění* a *sebezapomenutí* vyjadřují komponentem *sebe-* předmět, jehož běžným výrazovým prostředkem při vyjádření slovesném je předložkový pád *na sebe*.

Produktivní jsou i složeniny substantiv verbálních s komponentem *samo-*, který se blíží svou funkcí předponě. Vyjadřují, že děj probíhá sám o sobě, bez přímých vnějších zásahů, bez přímého působení zvenčí. Patří sem většinou odborné termíny jako *samočištění*, *samobruzení*, *samovznícení*, *samozahřátí*, *samokvašení*, *samooplození* (-oplození) / -oplozování, *samoplození*, *samostrávení*, *samoopylení*, *samofinancování*, *samopojištění*, *samozásobení* / -zásobování, *samoučení* aj. V mlynářském prostředí bylo dříve rozšířeno slovo *samomletí*, znamenající mletí, při němž mlýn obsluhuje sám zákazník. Proti předcházejícím složeninám, kterým odpovídá slovesné vyjádření zvrtné s doplňkovým určením *sám* (např. *samovznícení* — *vznít se samo*), je v subst. *samomletí* pojmenován děj zaměřený na předmět nezvratný (*obilí*, *zrní* apod.). S výjimkou těchto odborných termínů se složenin s komponentem *samo-* užívá velmi zřídka a mnohé mají jen příležitostný charakter, např. *samočtení*, „čtení sobě samému“, *samoléčení* „léčení bez lékaře“, *samominění* „osobní mínění“, *samozranění* „úmyslné zranění sama sebe“, *samožití* „osamělý život“ apod. V některých případech jde o okazionalní synonymum k běžným složeninám s komponentem *sebe-*, např. *samovzděláním*, *samozapřením*. Ojedinelé je v tomto významu složení substantiva verbálního s komponentem *své-*. Je doloženo jen slovem *svébytí*, ale to je omezeno jen na některé autory.

7. Vedle uvedených komponentů, jejichž lexikální význam se vysokým stupněm svého zobecnění blíží mluvnickému významu předponovému, spojuje se častěji se substantivem verbálním komponent *vše-*, který leží rovněž na pomezí platnosti předponové. Běžná jsou jen subst. *všeumění* a *vševědění*, jinak se složeniny tohoto druhu tvoří příležitostně, např. *všechápání*, *všedpuštění*, *všeprominutí*, *všeznání* atd. O tom, že si komponent *vše-* zachovává ještě značnou samostatnost, svědčí příležitostně tvoření složenin nevlastních (spřežek) s gen. *všeho-*, např. *všehodění* „vesmírné dění“, *všehovědění*, *všehozapomenutí* || -zapomnění. Ani jedna z těchto spřežek se však nestala trvalým prvkem spisovné slovní zásoby.

Předponové funkci se blíží význam komponentu *polo-*. Se substantivy verbálními

se spojuje poměrně zřídka, ale některé složeniny patří k slovům běžným, jako *polobděni*, *polosněni*, *polospani*, *polověděni*, *polovzdělání*, *polozapomenuti*. Jiné mají příležitostnou povahu, např. *polovidění*, *položiti*, *poloobestření*, *poloudivení*, *polousínání*, *polozmámení*.

8. Jen příležitostně jsou složeniny substantiv verbálních s komponenty nabývajícími prefixové povahy *lži-* a *vzdoro-*. Taková jsou např. subst. *lžibásnění*, *lžífilosofování*, *lžirazumování*, nebo *vzodorokralování*, *vzodoropředstavení*.

9. Jinak se ovšem substantiva verbální svou schopností tvořit složeniny nevlastní i vlastní nikterak neliší od jiných typů substantiv. Ze spřežek s podmětovým genitivem můžeme uvést subst. *zemětřesení*.⁵ Podle něho je utvořeno mnohem řídkěji užívané slovo *mořetřesení*. Knižní spřežky *okamihnutí* a *okamžiknutí* ztratily dějový obsah a staly se pojmenováním velmi krátkého úseku času. Jsou tedy souznačně s běžně užívanou spřežkou *okamžik*. Předmětový genitiv je součástí běžných spřežek *přelétání* „lžení, dokazování pře“ a *krveprobití* / *-prolévání*. Subst. *rukodání* se častěji užívá jen v instrumentále, např. *smlouva se potvrdila rukodáním* (Fr. Pravda). Jiné spřežky s předmětovým genitivem, jako *zeměvrtání*, *zeměvzdělání* „obdělání půdy“, *knihvedení*, doložené ojedinelé u autorů minulého století, v dnešním jazyce již nežijí. Osamoceno je svým tvořením celkem běžné substantivum *nácnedělní*. Předmětovou platnost má zpodstatnělé příslovce *sbohem* v řídkce užívané spřežce *sbohemdání* „rozloučení“.

Nepočetná je skupina spřežek, v nichž má první komponent platnost příslovečného určení. Patřila by sem především knižní substantiva (*zi*) *dost(i)učinění* / *zadost(i)činění*, ale u nich lze pomýšlet i na odvození ze sloves (*za*) *dost(i)učiniti* / *zadost(i)činiti*, utvořených pravděpodobně podle latinského vzoru *satisfacere*. Stejně tak lze subst. *předsevzetí* chápat i jako spřežku, i jako odvozeninu ze slovesa *předsevzítí si*. Dnes se nabízí spíše pojetí druhé, poněvadž mluvčí zpravidla již ani nerozlišuje v substantivu *předsevzetí* jednotlivé komponenty. Zřejmou spřežkou je subst. *nactiutrhání* a skupina církevních termínů *nanebevstoupení* (ojed. *vnebevstoupení*), *nanebevzetí*, *zmrtvýchvstání* (ojed. *zmrtvýchovzkříšení*).

10. Složeniny vlastní jsou zastoupeny početněji. Ze substantiv verbálních se uplatňuje v několika složeninách subst. *bití*. První komponent těchto složenin vyjadřuje podmět děje pojmenovaného substantivem verbálním: *hromobití*, *krupobití*, *vlňobití*, kniž. *žilobití*. Podle vzoru těchto substantiv byly utvořeny příležitostně složeniny *kulobití* „hustá střelba“, *silobití* „bití sil“, *zvonobití* „bití zvonů, zvonění“. V jiných složeninách má první komponent podmětovou funkci jen velmi zřídka, a to v slově *kuropění* a v příležitostně tvořeném *šboropění*. Hojněji se v prvním komponentu ukrývá předmět děje vyjádřeného substantivem verbálním. Je tomu tak např. v slovech *klasobraní*, *vinobraní*, *květobraní*; v poetismu *chvalopění* a v příležitostných poetismech *slavopění*, *žalmopění*, *želopění*; v technických termínech *kovotlačení* a říd. *lihovaření*; v ojedinelé doložené rusismech *snovidění* a *věrovyznání*. Slovo *blahopřání* chápeme dnes za odvozeninu ze složeného slovesa *blahopřát*.

Ve všech uvedených složeninách s prvním komponentem předmětové platnosti je substantivum verbální tvořeno od sloves tranzitivních. Předmětové složeniny se substantivem verbálním tvořeným od předmětového slovesa netranzitivního jsou zastoupeny jen ojedinelé užívaným slovem *mravoučení* a příležitostným substantivem *pravoučení* „učení o právu“. Ojedinelé doložená složenina *slovanověděni* byla přejata z ruštiny a byla jen hláskově počestěna.

Nejvíce složenin má v prvním komponentu příslovečné určení děje pojmenovaného substantivně v komponentu druhém. Máme-li ovšem na mysli slovně druhovou transformaci slovesa v substantivum, jde vlastně o přívlastkové určení substantiva

verbálního. Patří sem běžná slova jako *krasobruslení, rychlobruslení, dobrozdání, novotvoření, jasnozření*, poet. *liboznění*, potrav. *suchosolení*, kožel. *rychlochcínění*, psych. *vnitrozření*, kapit. obch. *velkopodnikání* apod. Některé složeniny tohoto typu nevěly v běžné užívání, jako např. *jasnovidění, prvozjevení, prvozření, krasomluvení*. Produktivní jsou složeniny s prvním komponentem *dvoj-* nebo *troj-*, např. *dvojdělení, trojčlenění, trojčutkáni*. Složenina *živobyti* má první komponent v platnosti doplňkové. Patří však mezi substantiva verbální jen svým tvořením, neboť dnes již obyejně nemá význam dějový. Substantiva jako *blahořečení, chvalořečení, svatořečení, zlořečení, blahoslovení*, jejichž první komponent vyjadřuje obsahové určení komponentu dějového, chápeme jako odvozeniny od příslušných složených sloves.

POZNÁMKY

¹ Spojování slovesa s prefixem má spíše povahu skládání než odvozování. Základní rozdíl je v tom, že sufix zařazuje slovo do jistého slovního druhu, kdežto prefix slovní druh neurčuje. Nelze tedy souhlasit s J. Horeckým, který termín *předponová složenina* odmítá jako nezdůvodněný (*Slovtvorná sústava spisovnej slovenčiny*, 1960, str. 55–56).

² Ostře odsoudila složeniny jako *spolupůsobiti, spolupracovati, spoluzaviniti, spoluctiti* např. Naše řeč 1, 1917, s. 305–306. Ještě Fr. Trávníček v *Mluvnici spisovné češtiny I* (1951) odmítá slovesa složená se *spolu-* a vidí jejich „neústrojnost“ v tom, že *spolu* patří k předložkovému pádu s *někým*, závislému na slovese (např. *spolupracovat s někým = pracovat spolu s někým*). Jeho argumentace však není přesvědčivá (viz str. 399). B. Havránek a Al. Jedlička uvádějí v *České mluvnici* (1960) předponu *spolu-* bez jakéhokoli omezení a jako příklad volí právě sloveso *spolupracovat* (s. 83). Pokud jde o předponu *znovu-*, je v Trávníčkově—Vášově *Slovníku jazyka českého* (1954⁴) výslovně řečeno, že se jí užívá jen ve jmenných složeninách. O její potřebnosti však nemůže být pochyb, a to tím spíše, že jiné jazyky mají předpony téhož významu, např. němčina *wieder-*, franština *re-*.

³ Výčet substantivních prefixů podává Fr. Trávníček v *Mluvnici spisovné češtiny I*, s. 394–403. Mezi ně zahrnuje i *spolu-* a *polo-*. Viz i J. Horecký, *Slovtvorná sústava spisovnej slovenčiny*, str. 54–55.

⁴ Na dvoji možné chápání útvarů *spolu-*, *mimo-*, *ži-* aj. bud jako komponentů složeniny, nebo jako předpon upozorňuje Havránkova—Jedličkova *Česká mluvnice* na s. 83.

⁵ Výklad vzniku spřežek tohoto druhu podává Fr. Trávníček, *Ke vzniku složených jmen typu zemětřesení a trestuhodný*, Slovo a slovesnost 6, 1940, str. 28–55.

ZUSAMMENGESETZTE VERBALSUBSTANTIVE MIT BEDEUTUNG DER HANDLUNG

Von Verbalsubstantiven werden ähnlich wie von anderen Substantiven Zusammensetzungen mit anderen Worten (deren Stämmen) oder mit speziellen Substantivpräfixen gebildet. Sie unterscheiden sich dadurch von Verben, die außer mit den gewöhnlichen Verbalpräfixen häufig nur mit den als Präfix verwandten Adverbien *spolu-* und *znovu-* zusammengesetzt werden können. Verbalsubstantive, die von präfigierten Verben abgeleitet sind, kann man nicht als direkte Komposita ansehen (z. B. *dobřhání, přehlženi*). Als direkte Komposita empfindet man nur die präfigierten Substantive, zu denen ein gebräuchliches Verb fehlt (*předvzdělání*). Manchmal treten zwei wortbildende Motivierungen auf (*před + tušení* // *předtušení* ← *předtušiti*). Selten werden Verbalsubstantive mit den Nomina-Präfixen *mezi-*, *mimo-*, *proti-* (*mezipřistání, mimojiti, protiopatření*), vereinzelt mit dem Präfix *bez-* zusammengesetzt (*bezžiti*). Die Substantive mit den Präfixen *pa-* und *sou-* haben gewöhnlich zwei Motivierungen je nach dem, ob ein entsprechendes Verb existiert, oder nicht (*padělání* ← *padělat* × *pa* + *vzdělání; soustředění* ← *soustředit* × *sou* + *žiti*). Als eindeutig zusammengesetzt sind Substantive mit dem Präfix *pra-* (*prabytí*) zu bezeichnen. Bei den mit *spolu-* und *znovu-* zusammengesetzten Substantiven überwiegt die Auffassung, daß es sich um direkte Komposita handelt; da aber entsprechende Verben vorhanden sind oder neu entstehen, nähern sie sich immer mehr den Ableitungen zu (*spolužiti* — *spolužití, znovubudování* — *znovubudovati*). Produktiv ist die Zusammensetzung von Verbalsubstantiven mit den präfixartigen Komponenten *sebe-* (*sebezničení*), *samo-* (*samovznícení*), seltener mit dem Komponenten *vše-* (*vševědění*) und gelegentlich mit den Komponenten *žli-* und *vzdoro-* (*žliabnění, vzdorokralování*). Im übrigen sind bei den Verbalsubstantiven verschiedene Typen der Zusammensetzung mit nicht präfixartigen Worten, wie *zemětřesení, nactiutrhání, hromobití, klasobraní, krasobruslení* u. a. zu finden.